

Prioritera forskningsråden i stället för basanslagen

Dagens Industri den 11 april 2019

I april 2017 tillsatte regeringen en utredning – STRUT – i syfte att bevara Sveriges position som ledande nation inom forskning, kunskap och innovation. STRUT fick i uppdrag att göra en samlad översyn av universitetens och högskolornas styrning och resurstilldelning.

Enligt direktiven skulle ett ramverk för styrning tas fram som ska främja starka och ansvarsfulla lärosäten så att dessa kan uppfylla nationella mål och samhällsutmaningar.

Utredningen lades fram i februari i år och föreslår bland annat utökade forskningsanslag direkt till högskolor och universitet på forskningsrådets bekostnad, ett samlat anslag för utbildning och forskning där lärosätena själva bestämmer fördelningen, att prestationskraven för såväl forskning som utbildning i det närmaste slopas, samt att lärosätena i högre grad ska utvärdera sig själva.

2017 uppgick statens totala forskningsanslag till cirka 37 miljarder kronor (omkring 4 procent av statsbudgeten). Nära hälften var basanslag som gick direkt till lärosätena. Resten gick till olika forskningsråd, av vilka merparten verkar vid statliga lärosäten.

Det innebär att totalt runt 80 procent av statens forskningsbudget gick till statliga universitet – som därutöver får nästan 25 miljarder kronor i ytterligare fasta anslag från staten.

En global trend under de senaste decennierna är att universitetens forskningsfinansiering har blivit mer konkurrensutsatt. Ansökningar granskas av anonyma bedömare utifrån projektens potential eller forskarnas tidigare prestationer – en modell som bland annat OECD förespråkar. Syftet är att höja forskningens kvalitet och spridning.

STRUT vill gå emot denna trend och föreslår nu att basanslagens andel av lärosätenas forskningsbudget bör höjas från dagens 44 procent till minst 50 procent. STRUT påstår att basanslagens andel i Sverige är låg i ett internationellt perspektiv, men den uppgiften stämmer inte: Sverige ligger i mitten. För att uppnå målet vill STRUT att resurser tas från forskningsråden, där tilldelning sker i konkurrens.

Utredningen är genomgående negativt inställd till att forskning kvalitetsgranskas och utvärderas. Analysen av för- och nackdelar mellan fasta anslag och konkurrenstilldelning är i grov obalans och inkomplett och man har därtill missat några av de viktigaste empiriska utvärderingarna på området.

STRUT har rätt i att ökade basanslag för forskning och ett gemensamt anslag för forskning och utbildning ger lärosätena högre flexibilitet att använda medel internt. Men samtidigt bortser man underligt nog från flexibiliteten i universitets- och FoU-systemet som helhet.

Med höjda basanslag blir det svenska systemet mindre flexibelt, eftersom det är svårare att förändra finansiering till lärosäten än till individer eller forskningsgrupper. STRUT hävdar i stället att kvaliteten i forskningen kan upprätthållas genom att lärosätena utvärderar sig själva.

Men utredningen presenterar inga incitament, drivkrafter eller mekanismer som skulle kunna leda till kvalitetsförbättringar inom forskning och utbildning eller stärka kopplingen dem emellan.

STRUT antar att lärosätena kan förbättra verksamheten med mindre extern insyn och styrning än i dagens system, och detta samtidigt som man vill ta bort de incitament och drivkrafter för hög kvalitet i utbildning och forskning som finns. Utredningen bortser vidare helt från hur de minskade anslagen till forskningsråden påverkar kunskapsproduktionen hos andra FoU-aktörer (företag, privata forskningsinstitut) i samhället.

Det är förvånande att en statlig utredning som STRUT levererar en så undermålig slutprodukt. STRUT måste göras om från grunden och bygga på den forskning som finns om FoU, utbildning och universitetens funktion och organisation.

Roger Svensson